

ФІНАНСУВАННЯ ПРОЕКТІВ З ВІДТВОРЕННЯ ЛІСУ

О.М. Лабенко, кандидат економічних наук

*І.Г. Іволга, аспірант**

ФДБО ВПО Ставропольський державний аграрний університет

Жодні економічні, соціальні культурні чи інші досягнення нічого не варті, якщо до природних ресурсів країни ставляться недбало. Лісові ресурси є вкрай важливим природним ресурсом. Загострення екологічних проблем та використання природних ресурсів зумовлює зростаючу увагу наукового співтовариства до зазначених проблем. Природні ресурси є вичерпними, а екологічний стан подекуди не піддається відновленню. У цьому контексті, лісові ресурси є як джерелом природних ресурсів так і елементом відновлення екологічного стану довкілля. Частина території України зайнятої лісами, протягом двох останніх десятиліть, становить понад 16 %. Для їх збереження та примноження необхідні, в тому числі, чималі фінансові ресурси.

Лісові ресурси, фінансування, відтворення. фінансові інструменти.

Постановка проблеми. Ліси України за своїм призначенням і розташуванням мають переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі та інші функції і забезпечують потреби суспільства у лісових ресурсах.

До особливостей лісів та лісового господарства України належать:

- відносно низький середній рівень лісистості території країни;
- зростання лісів у різних природних зонах (Полісся, Лісостеп, Степ, Українські Карпати та гірський Крим), що містить істотні відмінності щодо лісорослинних умов, методів ведення лісового господарства, використання лісових ресурсів та корисних властивостей лісу;
- переважно екологічне значення лісів та висока їх частка (до 50 %) з режимом обмеженого лісокористування;
- високий відсоток заповідних лісів (15,8 %), який має стійку тенденцію до зростання;
- історично сформувалася ситуація закріплення лісів за численними постійними лісокористувачами (для ведення лісового господарства ліси надані у постійне користування підприємствам, установам і організаціям кількох десятків міністерств і відомств);
- чимала площа лісів перебуває у зоні радіоактивного забруднення;
- половина лісів України є штучно створеними і потребують посиленого догляду [3].

* Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент А.В. Трухачов.

Загальна площа лісового фонду України становить – 10,4 млн. га, із яких вкритих лісовою рослинністю – 9,6 млн. га. Лісистість території країни становить 15,9 %. За 50 років площа лісів зросла на 21 %, а запас деревини майже у три рази.

На сучасному етапі в галузі склалася така ситуація: організаційно-управлінська структура, сформована у період колишньої адміністративної регульованої системи господарювання, незважаючи на докорінні економічні реформи останніх десятиліть у країні, не зазнала позитивних змін; реформування лісоресурсних відносин необґрунтовано стримується; економічні чинники й важелі (ціна, прибуток, рентабельність, ефективність, рента, мотивація, власність тощо) у лісоресурсне виробництво впроваджуються на недостатньо високому ринково орієнтованому рівні; відсутня інвестиційна активність щодо примноження лісоресурсного потенціалу, розвитку агроландшафтних формувань, модернізації технологічних процесів з лісовирощування та використання лісових ресурсів [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням фінансування відтворення лісових ресурсів присвятили свої праці такі науковці та практики: М. Якобсон, М.Поляков, Ю.Ю.Туниця, В.В.Кулик та ін.

Мета дослідження - оцінка обсягів фінансування лісового господарства України, вивчення зарубіжного досвіду залучення фінансових ресурсів для розвитку галузі лісового господарства. Оцінено обсяги обов'язкових платежів за використання лісових ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Виходячи з лісоресурсної проблематики, постає необхідність обґрунтування цільових орієнтирів і пріоритетних завдань щодо модернізації всіх галузевих структур лісового комплексу та виходу його із кризової ситуації, в ієрархії яких суттєве значення мають фінансово-економічні перетворення. До таких пріоритетів належать:

- запровадження ефективного механізму платного лісокористування, який має ґрунтуватися на відповідних нормативах і лімітах, виходячи із рентної концепції економічної оцінки лісових ресурсів;

- капіталізація різних компонентів лісу – деревини, ресурсів недержавного походження (грибів, ягід, плодів, лікарської і технічної сировини), а також соціальних й екологічних корисностей лісових екосистем, які нині не належать до сфери економічних відносин та позбавлені можливості генерувати фінансові надходження;

- розвиток сек'юритизації активів, якими є соціальні й екологічні функції лісу, котрі на підставі створення цінних паперів на фінансових ринках також можуть стати джерелом доходів у лісоресурсній сфері;

- чітка специфікація прав власності на лісоземельні ділянки (масиви), лісові ресурси та створення відповідних обмежень і захисних механізмів з тим, щоб запобігти необґрунтованому їх використанню, у тому числі соціальних і екологічних функцій як активів та невіддільних від основних компонентів лісу, галузями економіки, соціальною сферою та іншими резидентами, котрі не беруть участі в результатах їх відтворення, охорони і збереження;

- фінансове оздоровлення підприємств галузі, виконання ними зобов'язань перед бюджетом, постачальниками ресурсів та збитковими ор-

ганізаціями на підставі розробки й ефективної реалізації заходів щодо відновлення платоспроможності підприємств галузі та зняття їх дебіторської заборгованості завдяки внутрішнім можливостям;

- створення корпоративних об'єднань підприємств лісоресурсної сфери та мережі інноваційно-технологічних кластерів з використання лісу в економічних, соціальних і екологічних цілях на основі поширення системи спільного та більш ефективного користування лісовими насадженнями різних форм власності;

- залучення до економічного обігу вартісно оціненого на рентній основі й облікованого у складі національного багатства країни лісоземельного капіталу, у тому числі соціальних й екологічних функцій лісу як нематеріальних активів, що за своїми характеристиками і значенням можуть перевищувати оцінку лісосировинних ресурсів;

- зміна структури власності на лісоземельні угіддя, зокрема невеликих ділянок лісу, що зосереджені в межах сільськогосподарських земель, на базі яких неможливо організувати ефективне лісокористування, належну охорону і збереження лісових ресурсів;

- запровадження ефективного ринковоорієнтованого механізму платного лісокористування, який має базуватися на обґрунтованих нормативах і лімітах використання лісових ресурсах, ефективних організаційно-господарських формах державно-приватного партнерства у цій сфері та раціональних методах розподілу плати від лісокористування між державою, регіональними структурами і підприємствами галузі, що безпосередньо пов'язані з виробництвом, охороною і відтворенням лісових ресурсів [2].

Національне лісове господарство практично повністю перебуває у державній власності [5, 7]. Нажаль, окремої статистики за формою власності у лісовому господарстві у відкритому доступі немає. Для написання статті використовувалися статистичні дані представлені на сайті Державної служби статистики України.

Україна, відповідно до вимог Кіотського протоколу, взяла зобов'язання виконувати його рішення, щодо збільшення обсягів лісорозведення як основного чинника накопичення фітомаси лісових насаджень, що є важливими депонаторами вуглецю та пом'якшення клімату. Дослідження свідчать, що для цього існують і можливості, й резерви. Виходячи із нормативної оцінки нарощування фітомаси лісів у середньому щорічно депонується близько 7,1 млн т вуглецю, а за умови доведення лісистості території до оптимального рівня цей показник становитиме майже 9,9 млн т. Така кількість депонування вуглецю, або діоксиду вуглецю, тобто вуглекислого газу (CO_2), що є основним парниковим газом техногенного походження, не вважається постійною величиною. Зі збільшенням площі лісів, поліпшенням їхнього породного складу, вікової структури та відповідно підвищенням приросту насаджень обсяги депонування діоксиду вуглецю адекватно зростають [1].

Зважаючи на те, що більшість лісів в Україні перебуває у державній власності, то і фінансування їх відтворення відбувається за рахунок власних коштів державних підприємств або коштів бюджету держави. Так, за

даними наведеними на рис.1 з державного бюджету фінансується лише 2 % капітальних інвестицій в лісовому господарстві.

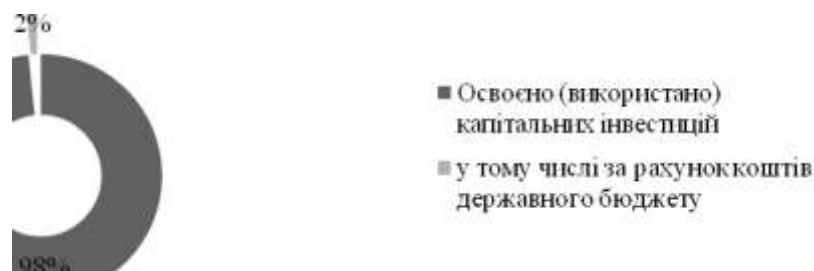

Рис.1. Структура капітальних інвестицій в лісове господарство та пов'язані з ним послуги за джерелами фінансування у 2012 році
*Державна служба статистики України

Загальний обсяг капітальних інвестицій в лісовому господарстві у 2012 році становить 273,3 млн грн. Обсяги капітальних інвестицій за регіонами свідчать, що лідерами є ті області, в яких найбільша площа лісу та лісозайнята площа. Області з найбільшими площами лісу щодо загальної території області є західні і центральні області України. Житомирська область є безумовним лідером за обсягом капітальних інвестицій у лісове господарство.

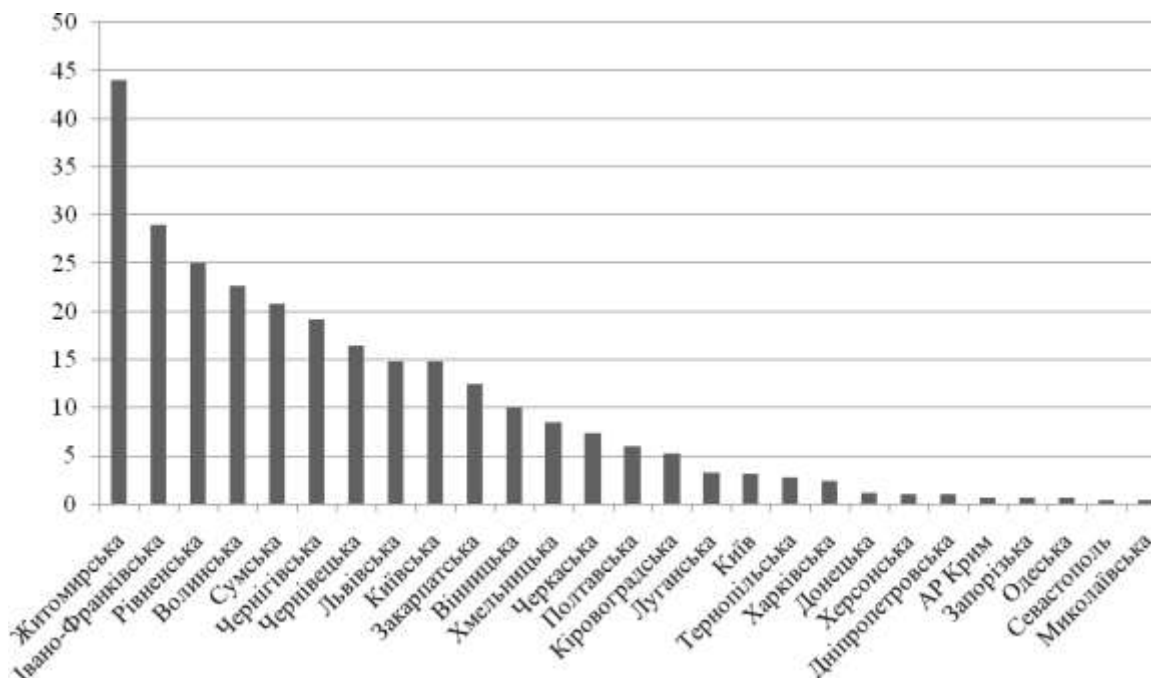

Рис.2. Капітальні інвестиції в лісове господарство та пов'язані з ним послуги за регіонами у 2012 р., млн грн

*Джерело: Україна у цифрах у 2012 році Статистичний збірник За ред. Осауленка О. Г. – Київ - 2013. - 249 с.

Обсяг продукції лісового господарства за регіонами свідчить, що Житомирська область також є лідером. Зважаючи на те, що статистика ведеться за місцем реєстрації господарюючих суб'єктів, то лідерами за обсягами виробництва продукції лісового господарства можуть бути не ті області, де фактично здійснюється діяльність.

Порівнюючи частку інвестицій у лісове господарство та пов'язні з ним послуги у загальних інвестиціях в основний капітал можна засвідчити, що їх частка зовсім несуттєва, оскільки становить менше 0,1 % (табл.1). У цьому разі, частка інвестицій в сільське господарство становить понад 7 % у 2012 році, та спостерігається тенденція до її зростання протягом 2005–2012 рр. Частка інвестицій в лісове господарство в інвестиціях у сільське господарство становить менше близько 1 % і має тенденцію до зменшення протягом 2005–2012 рр. Інвестиції в основний капітал лісового господарства, в абсолютних числах у 2012 році становлять 201,7 млн. грн. але, протягом 2009–2012 рр., не досягли докризового рівня.

1. Частка обсягів інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності, за 2005–2011 рр., %

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Інвестиції в основний капітал, всього	100	100	100	100	100	100	100
Частка сільського господарства, мисливства, лісового господарства	5,4	5,8	5,1	7,2	6,2	7,1	7,6
в т.ч. лісове господарство та пов'язані з ним послуги	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Частка лісового господарства та пов'язаних з ним послуг у інвестиціях в основний капітал с.-г.	2,2	1,6	1,9	1,2	0,9	1,0	1,1

*Джерело: Україна у цифрах у 2012 році Статистичний збірник За ред. Осауленка О. Г. – Київ – 2013. – 249с.

Основним джерелом коштів на інвестиції в основний капітал лісого-сподарських підприємств є кошти державних підприємств, які, у свою чергу, є основними платниками збору за спеціальне використання лісових ресурсів. Зазначений збір може спрямовуватися на відтворення лісових ресурсів держави. Обсяги надходжень збору за спеціальне використання лісових ресурсів перевищують обсяги інвестицій в основний капітал підприємств лісового господарства.

У структурі зборів за спеціальне використання природних ресурсів, збір за спеціальне використання лісових ресурсів, протягом 2007–2011 рр. становить близько 2 %, у цьому разі спостерігається динаміка до зменшення його частки (табл.2).

В абсолютних цифрах, сума збору за спеціальне використання природних ресурсів перевищує інвестиції в основний капітал лісового господарства. Зазначене може свідчити про низьку інвестиційну привабливість лісового господарства та про неефективне управління сферою лісового господарства. Зважаючи на те, що майже всі лісогосподарські підприємства перебувають у державній власності то їх інвестиційну привабливість

оцінити майже неможливо. Тому недостатність інвестиційних ресурсів у лісовому господарстві можна пояснити, швидше, неефективною фінансово-господарською діяльністю.

2. Динаміка та частка збору за спеціальне використання лісових ресурсів в структурі податкових доходів Зведеного бюджету України за 2007–2011 рр.,

Показники		2007	2008	2009	2010	2011
Збори та плата за спеціальне використання природних ресурсів	млн. грн	5 948,23	9 291,98	11 230,65	12 709,50	14 826,41
	%	3,7%	4,1%	5,4%	5,4%	4,4%
Збір за спеціальне використання лісових ресурсів	млн. грн	173,08	213,26	213,26	219,33	269,46
	%	2,9%	2,3%	1,9%	1,7%	1,8%

*Офіційний сайт Державної казначейської служби України
<http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>

Незважаючи на низький рівень інвестицій в лісове господарство України, обсяги зазначених інвестицій по деяких країнах є значними. У цьому контексті варто розглянути досвід країн Латинської Америки.

Фінансування лісового господарства може відбуватися за рахунок різних джерел, у тому числі:

- кошти центрального та місцевих бюджетів;
- доходи від продажу продукції та послуг лісового господарства;
- інвестиції приватного сектору;
- фінансова допомога міжнародних організацій.

У більшості країн світу, приватний сектор є головним інвестором лісового господарства і його частка суттєво зросла останніми роками. На сьогоднішній день, вважається що за рахунок коштом приватного сектору фінансується 80–90 % інвестицій у лісове господарство. Спостерігається тенденція до збільшення обсягів інвестицій від різноманітних фондів, що спеціалізуються на "зелених" інвестиціях. Крім того, набувають все більшого поширення платежі за спеціальне використання лісових ресурсів, що може збільшити обсяги інвестицій у відтворення лісових ресурсів.

Державний сектор має важливе значення у фінансуванні інвестиційної діяльності лісового господарства, та впливає як безпосередньо, так і опосередковано на обсяги інвестиційних надходжень у лісове господарство з усіх вищенаведених джерел. По-перше, держава безпосередньо фінансує інвестиційну діяльність у лісовому господарстві. По-друге, держава може стимулювати інвестиції приватного сектору у лісове господарство через встановлення податкових пільг, надання грантів та пільгових кредитів. По-третє, держава відповідальна за реалізацію політики стимулювання приватних інвестицій.

Деякі країни Латинської Америки використовують інноваційні механізми державного фінансування лісового господарства, у тому числі такі: виділення окремих податків для їх цільового використання для потреб лісового господарства (Бразилія); державно-приватне партнерство та механізм розподілу податків.

Зарубіжна фінансова допомога для розвитку (Overseas development assistance (ODA) є важливим джерелом фінансування для дрібних власників лісових насаджень та раціонального використання лісових ресурсів загалом.

На сьогоднішні багато інвесторів зацікавлені не лише у фінансовому результаті від своїх інвестицій, а також в екологічному ефекті. Зазначена зацікавленість призводить до ряду спроб щодо стимулювання інвестицій приватного сектору в екосистемні послуги. Прикладом може слугувати створення Бразильської навколишньосередовищної та соціальної фондової біржі [4].

Наведені країни використовують широкий спектр фінансових механізмів для стимулювання сталого лісокористування.

Висновки. Оцінені обсяги фінансових ресурсів, спрямованих на інвестиції в основний капітал лісового господарства порівняно з іншими галузями є несуттєвими. Їх частка за аналізований період становить менше 0,1 %, в абсолютних цифрах вони становлять 200 млн грн у 2012 році. Такий низький обсяг фінансових ресурсів, що спрямовуються на інвестиції в основний капітал лісового господарства можна пояснити практичною відсутністю приватної власності на території зайняті лісом. У свою чергу держава не має достатніх фінансових ресурсів для інвестицій в основний капітал лісового господарства. У цьому контексті, досвід країн Латинської Америки, де площа лісів є найбільшою, може бути цікавим. Наведені країни стимулюють приватне лісокористування, збільшуючи обсяги фінансових ресурсів на інвестиції у лісове господарство, активно залучають міжнародну фінансову допомогу, впроваджують податкові пільги для приватних лісокористувачів тощо.

Список літератури

1. Наукові основи національної стратегії сталого розвитку України // Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку національної академії наук України» - Київ - 2013 - 54с.
2. Сучасні напрями економічного забезпечення раціонального природокористування в Україні / [за наук. ред. акад. НААН України, доктор економічних наук, проф. М.А. Хвесика, д.г.-м.н., проф. С.О. Лизуна; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»]. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. – 64 с.
3. Державне агентство лісових ресурсів України
http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=62921&cat_id=32867
4. Офіційний сайт Продуктової та сільськогосподарської організації ООН // <http://www.fao.org/home/en/>
5. Кулик В.В., Хітрина Ю.А. Лісове господарство як вирішальний чинник екологізації економіки// Науковий вісник НЛТУ України. - 2005, вип. 15.7 - с.132-139
5. KILGORE, M., J. GREENE, M. JACOBSON, T. STRAKA, AND S. DANIELS. 2007. The influence of financial incentive programs in promoting sustainable forestry on the nation's family forests. *J. For.* 105(4):184 –191.
6. POLYAKOV, M. AND L. TEETER. 2005. The influence of regulatory forest policy tools on biodiversity measures for forests in Ukraine. *Forest Policy and Economics* 7(6):848–856.

Никакие экономические, социальные культурные или иные достижения ничего не стоят, если к природным ресурсам страны относятся небрежно. Лесные ресурсы крайне важным природным ресурсом. Обострение экологических проблем и использования природных ресурсов предопределяет возрастающее внимание научного сообщества к указанным проблемам. Природные ресурсы являются исчерпывающими, а экологическое состояние порой не поддается восстановлению. В этом контексте, лесные ресурсы выступают как источником природных ресурсов так и элементом восстановления экологического состояния окружающей среды. Часть территории Украины занятой лесами, в течение двух последних десятилетий, составляет более 16%. Для их сохранения и приумножения необходимы, в том числе, значительные финансовые ресурсы.

Лесные ресурсы, финансирование, финансовые инструменты.

Economic, social, cultural and other achievements mean nothing if the natural resources are carelessly. Forests are extremely important natural resource. Worsening environmental issues and natural resources leads to increasing attention of the scientific community to the said problems. Natural resources are exhausted and environmental condition sometimes can not be restored. In this context, forests act as a source of natural resources and environmental restoration element of the environment. Part of the territory of Ukraine occupied by forests, over the past two decades, is over 16%. For their preservation and enhancement needed, including substantial financial resources.

Forest resources, financing, financial instruments.